# Muzeum v Železnici

***Podmínky pro vznik muzea ● Muzejní spolek ● Sbírková činnost ● Budova muzea ● Současné expozice***

Chceme-li si připomenout historii naší obce a jejího okolí, máme možnost zavítat do dvou nedalekých muzeí. Jak v Lomnici nad Popelkou, tak i v Železnici najdeme ve zpřístupněných expozicích mnoho věcí přímo se dotýkajících Bradlecké Lhoty a další jsou ještě v jejich depozitářích. S lomnickým muzeem je naše obec pevně svázána historickou příslušností k regionu Lomnicka a osobou lomnického rodáka J. J. Fučíka, s železnickým potom díky geografické příbuznosti obou obcí. Železnické muzeum má jednu ohromnou přednost, a to zachovalou původní roubenou chalupu. Podkrkonoší nemá totiž vlastní skanzen, což je u regionu s takovým bohatstvím lidové architektury a jejich rozmanitých prvků na pováženou. Skanzen v Kouřimi, kam bylo několik podkrkonošských staveb převezeno, nemůže tuto úlohu splňovat, neboť není regionálně vymezen, a navíc se v posledních letech soustředí na oblast Polabí. V této situaci je muzejní železnická roubenka velice vhodným místem pro seznámení se s lidovou architekturou našeho kraje.

*Historie muzea souvisí a odvíjí se od historie Železnice, která je tak bohatá, že se jí jistě budeme věnovat v některé z dalších příloh Bradleckých listů. V souvislosti s muzeem však musíme zmínit alespoň několik událostí.*

R. 1826 je v historii Železnice zapsán tím nejčernějším písmem. V tomto roce totiž obec zachvátil ohromný ničivý požár a náměstí včetně přilehlých uliček lehlo téměř celé popelem. Jedním z mála stavení, které vyvázlo bez pohromy byla i roubená chalupa dnešního muzea. Po tomto požáru se místo poschoďových roubených domků na železnickém náměstí postavili na návrh architekta Františka Herknera klasicistně empírové domy. Jednotnost této zástavby však utrpěla ve 20. století nevhodnými přestavbami, což snížilo původní urbanistickou hodnotu. Přesto je železnické náměstí stále cenným důkazem tohoto slohu.

*Propagační plakát z r. 1904 (autorem je Věnceslav Černý), který připomíná lázeňskou historii Železnice. Ze sbírek Muzea v Železnici.*

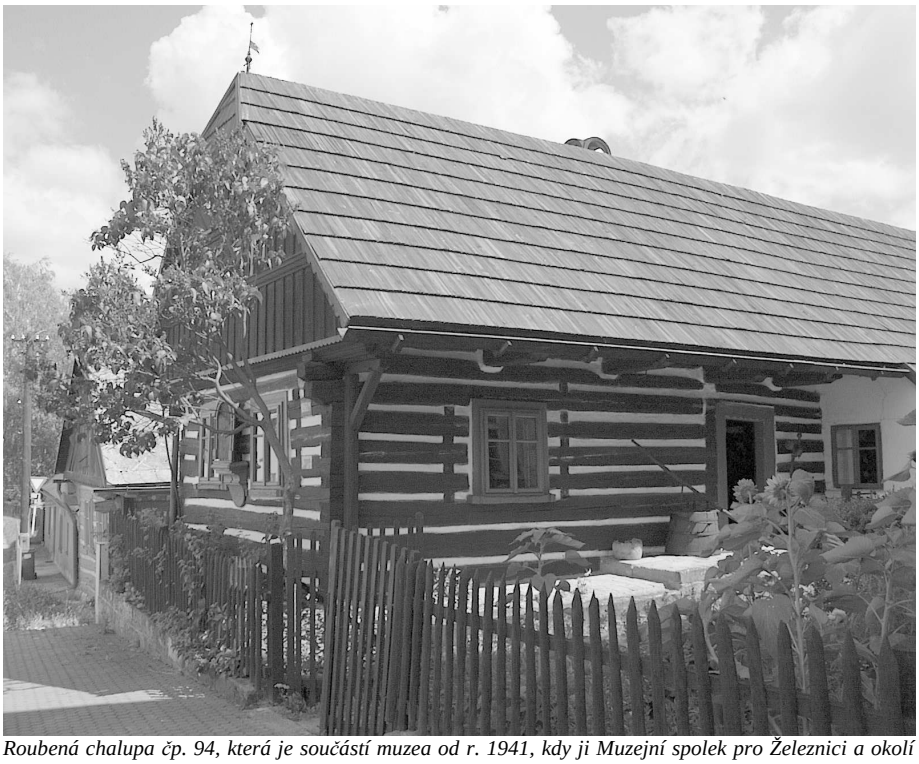

*Roubená chalupa čp. 94, která je součástí muzea od r. 1941, kdy ji Muzejní spolek pro Železnici a okolí odkoupil za 20.000,- protektorátních korun.(Všechny foto v tomto čísle autor – červenec 2003)*

A nejenom náměstí; i v okolních ulicích vzniklo mnoho těchto staveb, mezi nimi i hlavní budova současného železnického muzea (r. 1827).

K rozvoji obce jistě přispěla i nově postavená železnice Turnov - Jičín a vybudované rašelinné lázně. Rozkvět obce na přelomu 19. a 20. století vyvrcholil povýšením Železnice na město (28. 12. 1911). V tomto kontextu je jen logické, že se nové městečko chtělo vyrovnat podobným obcím i v jiných oblastech, z nichž jednou bylo právě muzejnictví. Mnoho muzeí v Čechách vzniklo koncem 19. století. Bylo to období nejen zvýšeného hledání národní identity, ale i období technizace českého venkova.

Silnice a železnice zkracovaly vzdálenosti, folklór, zvyky a zemědělské nástroje typické pro jednotlivé oblasti se začaly vytrácet.

Rostoucí průmysl pohlcoval další součásti typického venkovského života - řemesla.

V této době byla pochopitelná snaha mnoha českých učenců zachovat doklady o historii českého venkova a prostřednictvím místních nadšenců, nejčastěji z řad učitelů, dostávala konkrétní obrysy ve sbírkové činnosti pro pražskou Národopisnou výstavu v r. 1895 a ve vzniku mnoha českých muzeí (Jičín - 1891). Tenkrát však byla Železnice jen "větší vesnicí" (myšleno ve vztahu ke kulturním aktivitám) a tak sbírkové předměty z okolí obohacovaly muzea v Jičíně či Lomnici. Impulsem pro sběratelskou činnost přímo pro Železnici byly již zmiňované události z počátku 20. století, kdy Železnice pocítila hrdost nového městysu.

# Počátky muzea

Chceme-li pátrat po kořenech železnického muzea, musíme se vrátit až do roku 1917. V tomto těžkém období I. světové války několik nadšených železnických studentů zahájilo etnografický sběr v železnické kotlině zhruba vymezené Kumburkem, Bradlecem, Táborem, Brady a Zebínem. Sběr byl obtížný, neboť mnoho dokladů starého venkovského životního stylu mizelo každým rokem ze světa. Přesto se podařilo přesvědčit velký počet občanů, aby darovali staré rodinné relikvie pro základ muzejních sbírek. Mezi předměty bylo i mnoho dokladů prusko-rakouské války, jejíž bitva se v našem kraji odehrála r. 1866, velké množství pozůstatků po železnických řemeslnících a další doklady života v 19. století. Značným úsilím se studentům podařilo nashromáždit obsahově podobnou sbírku, kterou muzea vzniklá o pouhých 20 až 30 let dříve získávala bez zvláštních obtíží. Pozdější datum počátku muzejní činnosti mělo však i několik výhod. Tou největší bylo zřejmě poučení se z chyb ostatních. Nedocházelo proto k poškozování sbírek neodborným konzervováním či nepřesným popisem místa původu.

Organizace sběru a koordinace zapálených studentů se chopil v Železnici odborný učitel Jan Urban. Časem si sami obyvatelé Železnicka zvykli přinášet staré věci na železnickou radnici, kde byly sbírky zatím uloženy. O prázdninách vznikaly první inventární seznamy a třídění sbírek. Ty se během let rozrůstaly a i jejich kvalita začala být na takové úrovni, že si zasloužily, aby o ně pečovala nějaká stálá organizace s vlastním rozpočtem. Za tímto účelem vznikl r. 1924 *Muzejní spolek pro Železnici a okolí*. Ve voleném výboru měl jisté zastoupení i člen železnické radnice a jeden zástupce okolních obcí. Vedení muzejního spolku se ujal učitel Václav Kozák, železnický rodák, který v té době sice učil na Mladoboleslavsku, ale pravidelně do rodného města přijížděl a své povinnosti plnil svědomitě. Václav Kozák byl ještě jako student jedním z iniciátorů sbírkové činnosti - díky tomu, svému vzdělání, nezměrnému nadšení a lásce k Železnicku měl pro místo předsedy muzejního spolku ty nejlepší předpoklady. Železnickým muzejním sbírkám se potom věnoval ještě půl století a historie muzea je nerozlučně spjata s jeho jménem.

# Konsolidace sbírek

R. 1924 začínal Muzejní spolek pro Železnici a okolí v prostorách dvou místností na radnici. Už o dva roky později se plocha depozitářů zdvojnásobila. Sbírka se zkvalitnila a mnoho předmětů potřebovalo kvalifikovanější zařazení a popis, než bylo v silách železnického muzejního spolku. Václav Kozák si byl této situace dobře vědom, a tak se r. 1930 muzeum v Železnici stává členem Svazu muzeí československých, což byla tehdy jediná organizace spojující muzea. Její práci zaštiťovalo Národní muzeum v Praze. Vznikla vlastně z popudu malých muzeí, které měly podobný problém jako v Železnici. Poradenská činnost Svazu muzeí byla v meziválečné době opravdu přínosná, veškeré výkonné pravomoci však byly v kompetenci ministerstva.

***Architektonické detaily empírového slohu z budovy železnického muzea, hlavice sloupu a vročení R1827.***

# Dvacet let muzea

Po dvou desítkách let zabíralo železnické muzeum již celé křídlo radnice. Evidováno bylo přes 4.000 předmětů a další stovky čekaly na popis a zařazení. Muzeum však stále fungovalo jen jako depozitář a nebylo pro veřejnost běžně přístupné. Nálezy z pravěku čítaly přes tři sta inventárních čísel, staré tisky přes pět set a písemných památek bylo přes tisíc. Druhou, větší polovinu, tvořily sbírky z oblasti numismatiky, historie cechů, starých válečných zbraní a především etnografie. Muzejní spolek pro Železnici a okolí v té době (1936) čítal 20 zakládajících členů, 4 čestné a 143 činné. Hospodaření spolku bylo vyrovnané a nezávislé na subvencích, i když dotace od města či státu byly samozřejmě také vítaným příjmem. Spolek získával prostředky z národopisných akcí, které pořádal. Největší akcí byla každoročně pořádaná staročeská svatba, a to podle dochovaného scénáře svatebního družby Jana Žďárského z Tužína. Tato slavnost byla velice populární, a tak nakonec celý textvyšel i v tištěné podobě (1946). Muzeum i spolek přestaly být nepatrnou součástí českého muzejnictví, která se rozkoukává kolem sebe a hledá rady a zkušenosti starších, větších a zavedených muzeí. S úspěchem pořádaných akcí i růstem velikosti sbírky muzeum v Železnici získalo

*Železnické muzeum*

*Empírový portál - vchod do železnického muzea*

na sebevědomí. Jak si jinak vyložit návrh, aby muzea z okresu Jičín vystoupila ze Svazu československých muzeí a utvořila svaz vlastní? Pražské ústředí však Železnici a Jičínu, iniciátorům tohoto návrhu, tento úmysl rozmluvilo s tím, že podobné sdružení může fungovat i v rámci Svazu. Muzejní spolek byl nejenom sebevědomý, ale záhy se stal i velmi bohatým.

# Železnický mecenáš

V roce 1937 nastala v železnickém spolku významná událost, která předurčila jeho další rozvoj. Toho roku zemřel zakládající člen muzejního spolku, ředitel školy František Mencl. Své jmění odkázal kulturním institucím a na muzeum v Železnici pamatoval částkou 150.000,- Kč. Pro představu - v té době by tato suma stačila k postavení vily a jejímu vybavení. Peněz mělo být použito na výstavbu nové, reprezentativní budovy, která by se stala základem jakéhosi „kulturního památníku“ celého Železnicka. Byl vytvořen *Menclův stavební fond*, který měl shromáždit k odkázaným 150.000,- Kč další finanční prostředky. Nastávající politická situace však zabránila v realizaci plánů spolku. Inflace snižovala reálnou hodnotu měny a tak se vedení spolku rozhodlo neotálet a zakoupit vhodnou nemovitost, a zabránit tak dalšímu znehodnocování Menclova odkazu. R. 1940, když bylo v Menclově stavebním fondu 173.000,- protektorátních korun, se naskytla možnost zakoupit empírový dům čp. 181 poblíž chrámu sv. Jiljí. Kupní cena činila 190.000,- K a bylo třeba zaplatit i další poplatky související s převodem nemovitosti. Do té doby movitý spolek se musel zadlužit, aby budovu získal. Jak ukázala další léta, byla to však dobrá volba. Roku 1941 se naskytla možnost odkoupit i sousední roubenou chalupu čp. 94, která jako jedna z mála unikla ničivému požáru v r. 1826. Jaké by mohlo být lepší místo pro instalaci etnografických sbírek, než původní chalupa? Muzejníci neváhali a jejich dluh vzrostl o dalších 20.000,- K.

# Léta válečná

Muzeum mělo začátkem války již 6.000 sbírkových předmětů (1940). Splácení dluhu se v Železnici nebáli, neboť měli spočítáno, že ho pokryje výnos z několika dalších kulturních akcí. Během války však musel spolek svoji činnost výrazně utlumit a peněz se začalo výrazně nedostávat. Aby se předešlo propadnutí koupených nemovitostí pro nesplácení dluhu, byl spolek 28. 9. 1944 nucen obrátit se na spoluobčany a rodáky ze Železnicka s naléhavou výzvou o finanční pomoc. V tomtéž roce železnický rodák,

*Typická malovaná skříň z 19. století. Ze sbírek Muzea v Železnici*

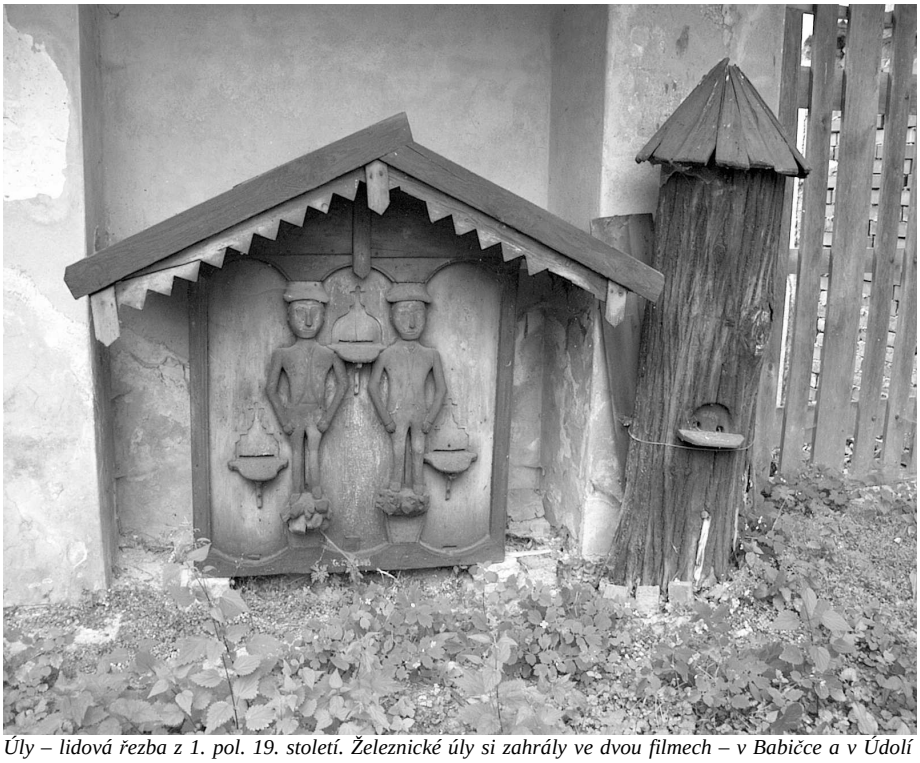
*Úly – lidová řezba z 1. pol. 19. století. Železnické úly si zahrály ve dvou filmech – v Babičce a v Údolí včel.*

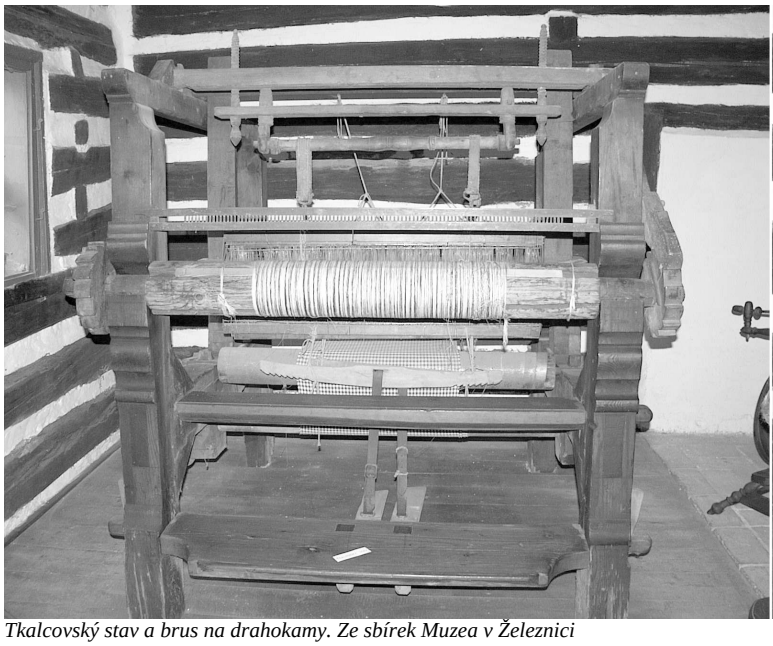

*Tkalcovský stav a brus na drahokamy. Ze sbírek Muzea v Železnici*

význačný grafik a malíř T. F. Šimon, věnoval muzeu 15.000,- K na založení obrazárny. Jako umělecký vklad dále muzeu daroval tři rozměrné olejomalby a na padesát originálních grafických listů. Nezanedbatelné bylo i odkázání vlastní knihovny. V tak malém městečku vznikla jedinečná galerie, která se rozrůstala např. o díla Věnceslava Černého, Františka Kavána či Františka Zikmunda.

Válečná doba zavála na český venkov mnoho českých vědců, pro které byla v Praze příliš horká půda. V roce 1944 byly s železnickým muzeem spojeny takové osobnosti, jako byl historik umění dr. Z. Wirth, J. Morávek, ing. Rudolf Šolc, dr. Anna Vavroušková nebo konzervátor Hugo Dostrašil. Spolek v Železnici navázal ještě užší spolupráci s muzejním spolkem v Jičíně.

Během války však přišel muzejní spolek i o deset svých členů. Jejich nesmyslná smrt krvavou rukou okupantů ještě více semkla ostatní členy spolku a naplnila je touhou po práci, která tak zviditelňovala historii českého národa. Květnová svoboda tak odstartovala jednu z nejčinorodějších etap historie železnického muzea.

# Svobodné muzeum

Hned po válce muzeum obnovilo tradice národopisných slavností a navíc začalo pořádat ve svých prostorách výstavy. Všechny byly tématicky zaměřeny k regionu Železnicka a ročně se jich konalo až pět. V letech 1946-1952 vydával muzejní spolek čtyřikrát ročně *Kroniku Železnicka*, regionální muzejní a kronikářský zpravodaj. Po únoru r. 1948 se československá kultura od základů restrukturalizovala. Železnické muzeum tak např. jeden čas bylo pobočkou muzea v Jičíně. Původní Muzejní spolek pro Železnici a okolí existoval až do r. 1955.

Mezitím získal ateliér F. Zikmunda, díla A. Mackové a dalších krajanů. Počet katalogizovaných sbírkových předmětů přesáhl 7.000. V socialistickém Československu mělo muzejnictví za úkol zdokumentovat i život dělníků, který nebyl centrem pozornosti muzejních spolků za první republiky. Sbírkovou činnost do této oblasti zaměřilo i železnické muzeum. Muzeum se dočkalo opravy svépomocí železnických obyvatel v rámci tehdejší tzv. „AKCE Z“.

# Muzeum dnes

*A jak vypadá současná stálá expozice železnického muzea?*

**Roubená chalupa**

Typická roubená chalupa této oblasti byla postavena r. 1789. Zvenčí stojí určitě za vidění záklopové prkno pod kabřincem. Největší místností v chalupě je světnice, kde se scházela celá rodina a kde spaly nejmenší děti. V rámci současné expozice je zde instalován tkalcovský stav, který má však původ výše v horách. V Železnici však bylo tkalcovství také rozšířené, a tak stav zde není cizorodým prvkem. K vidění jsou zde dále např. kolovrátek či věci na zpracování mléka - máselnice a lis na tvaroh. Naproti přes chodbu je malá „parádní“ světnička, kam se vodily návštěvy. Vedlejší místnost s malým okénkem byla světnička děvčat. Malé okénko mělo zabránit předčasnému vzrůstu počtu lidí v rodině. O úspěchu této strategie nejsou však žádné informace. Dnes je zde malovaná skříň a brus na polodrahokamy, které se nacházely v okolí Železnice, a zdejší občané je také uměli krásně brousit. V chodbě (síni) je černé ohniště.

**Kupecký krám**

Celá budova patřívala bohatému obchodníkovi Tvrzskému. Na fasádě budovy je boží oko a lidé si prý po nákupu v koloniálu říkali: „Boží oko dobře vidí, jak Tvrzský lidi šidí.“ Knihovna rodiny Tvrzských připadla svého času také muzeu a většina knih prošla mnoha rukama. Tvrzský sám knihy nejen vázal do vepřovice, ale i půjčoval a doporučoval sousedům. V krámku jsou původní regály a pult. Dále jsou zde vystaveny drahokamy typické pro okolí Železnice - acháty, chalcedony, jaspisy a ametysty.

**Ukázka lidového umění 19. století**

Zde jsou k vidění malované skříně z 1. poloviny 19. století a truhla z konce 18. století. Vystavena jsou i dochovaná záklopová prkna. Je zde i ukázka drátování nádobí.

**Cechy**

Vzpomínkou na šest železnických cechů jsou předměty v této místnosti. K vidění jsou zde sbírky vypovídající o cechovních zvyklostech, pravidlech a právech.

**Rakousko – pruská válka**

Smutnou, ale nedílnou součástí historie našeho kraje je bitva této války, po níž zůstalo v okolí mnoho pomníčků, a kterou, jak vzpomínal J. Fučík, sledovalo mnoho lidí z Tábora. Artefakty z této doby tvořily od začátku historie muzea významný podíl na sbírkách, což je vidět i na kvalitě vystavených předmětů.

**T. F. Šimon a F. Zikmund**

Muzeum v Železnici je výrazně orientované na výtvarníky spojené s Železnickem. Kromě místností věnovaných T. F. Šimonovi a jeho žáku F. Zikmundovi jsou zde k vidění i grafická díla Anny Mackové.

Mimo stálých expozic má železnické muzeum prostory i pro sezonní výstavy. Naposled se v jeho prostorách představila výtvarná skupina Košťál.

-j&vh-